

اصلاح آسیب‌های فردی و اجتماعی در تابش نور عرفان صحیفه سجاده

حجت الاسلام حسنلو گفت: دوران حیات امام سجاد (ع) از سخت‌ترین و پر رنج‌ترین دوران در تاریخ زعامت اهل بیت (ع) بود و از هر جهت که بررسی کنیم این دوره خاص است.

حجت الاسلام حسنلو گفت: دوران حیات امام سجاد (ع) از سخت‌ترین و پر رنج‌ترین دوران در تاریخ زعامت اهل بیت (ع) بود و از هر جهت که بررسی کنیم این دوره خاص است.

خبرگزاری مهر، گروه دین و آئین، فاطمه ضیافتی فرامرزی: امروز پنجم شعبان سالروز میلاد باسعادت چهارمین اختر تابناک آسمان ولایت و امامت حضرت امام علی بن الحسین سیدالسادین (ع) است. دوران امامت امام زین العابدین (ع) که پس از واقعه جان سوز عاشورا آغاز شد، یکی از دوران‌های بسیار سخت در تاریخ شیعه است. برای شناخت هرچه بیشتر آن دوران و آشنایی با سیره امام سجاد (ع) با حجت الاسلام امیر علی حسنلو مدیر گروه تاریخ و سیره مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات حوزه‌های علمیه به گفتگو نشستیم.

حجت الاسلام امیرعلی حسنلو در گفت‌وگو با خبرنگار مهر، با بیان اینکه دوران حیات امام سجاد (ع) از سخت‌ترین و پر رنج‌ترین دوران در تاریخ زعامت اهل بیت (ع) بود، اظهار کرد: از هر جهت که بررسی کنیم این دوره خاص است چراکه آموزه‌های اسلام در طول چندین سال حاکمیت ناهلان بر امت و جامعه اسلامی به ویژه در دوره بیست ساله حکومت معاویه و فرزند فاسق او و سیطره باند امویان فاسد بر تمام امور مسلمانان کاملاً رنگ باخته و مردم از سنت و سیره پیامبر (ص) و اسلام اصیل بی‌خبر بودند و بر همین اساس بود که امام حسین (ع) قیام کرد.

مدیر گروه تاریخ و سیره مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات حوزه‌های علمیه ادامه داد: دوره امامت امام سجاد (ع) که پس از شهادت حضرت سیدالشهدا (ع) آغاز شد به مراتب شرایط بدتری داشت، معاویه چنان تبلیغی بر علیه سنت‌های پیامبر (ص) و امیرمومنان (ع) با پول و زور به راه انداخت تا مردم به کلی از دین و خاندان نبوت فاصله گرفتند تا آنجا که برخی از وجود فرزندان و اهل بیت پیامبر (ص) خبر نداشتند و امویان را اهل بیت پیامبر (ص) می‌شناختند، بنابراین یکی از محورهای فعالیت امام سجاد (ع) در تمام شرایط حتی در دعای خود در صحیفه سجاده معرفتی اهل بیت (ع) به جامعه بود.

وی افزود: در این شرایط امام سجاد (ع) تکلیف خود را در هدایت و اصلاح جامعه که به جاهلیت زمان بعثت برگشته بود چونان پیامبر (ص) به وسیله زبور آل محمد که قرآن صاعد است شروع کرد چنانکه پیامبر (ص) با قرآن نازل شروع فرمود.

حجت الاسلام حسنلو در ادامه به برخی از آسیب‌های بزرگ اجتماعی زمان امام سجاد (ع) و چاره‌جویی آنها در دعای آن امام همام اشاره کرد و گفت: تفرقه یکی از مهم‌ترین آسیب‌های امت در آن زمان بود، در واقع بنی امیه و قبل از آنان غاصبان پس از رحلت پیامبر (ص) امت را فرقه فرقه کرده و تدبیری که پیامبر (ص) از جانب خدا برای امت دیده بود از بین بردند، عده‌ای مدعی خلافت شدند وعده دیگری با دیدن این شرایط مدعی نبوت شدند، جنگ‌های رده در آغاز راه برای همین بود که برخی ادعای پیامبری کردند و اگر تدبیر و ایثار امیرمومنان (ع) نبود اسلام از بین رفته بود؛ لذا حضرت فرمود: «من از اختلاف امت اسلام جلوگیری کردم و از حق خلافت و ظلم نسبت به اهل بیتم چشم‌پوشی کردم برای حفظ اسلام»؛ از سوی دیگر پس از اجتماع مردم برای بیعت با علی (ع) و آغاز خلافت دوباره فتنه‌ها شروع شد و دشمنان هزار گاهی مردم را دسته دسته کردند و گاهی قرآن بر سر نیزه زدند و گاهی مردم را اطراف شتری جمع کرده و بر علیه امام تحریک کردند. پس از شهادت امام، فرقه اموی مدعی خلافت شد و بر اریکه قدرت سوار شده و فرقه‌ها و گسل‌ها افزوده شد؛ آل زبیر نیز مدعی خلافت شد و با آل امیه به جنگ و تفرقه ادامه دادند و این فرقه‌سازی دامنه دار تا کنون ادامه دارد.

این پژوهشگر تصریح کرد: زمان امامت امام سجاد (ع) حوادث تلخ و قیام‌های فراوان اجتماعی رخ داد. شهادت بزرگان و فرزندان پیامبر (ص) مانند زید و یحیی آسیب بزرگی بود. حادثه تلخ و فجیع حرّه که طی آن حرم رسول الله مورد تعدی قرار می‌گیرد و حرمت صحابه شکسته می‌شود؛ همه از آسیب‌هایی محسوب می‌شود که بر امت اسلام وارد شد. در این میان امام سجاد (ع) به همه این آسیب‌ها به شکل ریشه‌ای شناخت دارد و چاره می‌جوید و به مردم در قالب دعا و نیایش معرفتی می‌کند. اساساً یکی از تلاش‌های امام سجاد (ع) در این آشفتگی اصلاح اجتماعی بود که در دعا‌های صحیفه نیز این رویکرد و دعا به اصلاح امت برجسته دیده می‌شود و دعا به وحدت امت اسلامی نیز در متن صحیفه نمایان است که امام به اصلاح امور امت اسلام و کاستن از تفرقه دعا و نیایش می‌کند.

حسنلو با بیان اینکه آسیب دیگر جامعه زمان حیات امام سجاد (ع) مجهول بودن قدر امام معصوم (ع) بود، افزود: امام سجاد (ع) در این وضعیت فرهنگی، سیاسی و اجتماعی آشفته و بغرنج و از سوی دیگر در سایه سنگین ظلم امویان و جنگ های پیایی در میان امت اسلام که باعث اختلاف، شقاق و کشتار مسلمانان می شد سعی می کرد تا وحدت امت اسلامی را حافظ باشد. امامت در این جامعه ناشناخته است؛ به همین جهت ممالک اسلامی در این دوره، از سیره پیامبر (ص) فاصله بسیار گرفته بود چرا که پیامبر (ص) هرگز مایل نبود که میان امت اسلام تفرقه و اختلاف ایجاد شود؛ آن حضرت اساس همدلی و وحدت میان مسلمانان را بر امامت نهاد و از بین بردن اختلافات قبیله ای و عشیره ای را با محوریت امامت حل کرد، لذا امام سجاد (ع) در دعا و نیایش های صحیفه سجادیه ضمن شناساندن اهل بیت و مساله امامت، برای دوری از تفرقه و نفاق از امت اسلام می کوشد و شناخته شدن امام واقعی را درمان بسیاری از دردها و رفع آسیب ها و گسل ها می شمارد؛ امام سجاد (ع) علت العلل این آسیب ها را در شناخته نشدن امام در جامعه که همان خاندان نبوت بودند معرفی کرده و در کتاب صحیفه سجادیه به این مسئله و به معرفی امام می پردازد: «اللهم انک ایدت دینک فی کل اوان بامام اقمته علما لعبادک ومنارا فی بلادک» عصمت امام نیز در فرازهای از دعاهای صحیفه مورد توجه است برای اینکه مردم به سوی امامان دروغین جلب نشوند.

حجت الاسلام حسنلو در ادامه از دیگر آسیب های بزرگ عصر امام سجاد (ع) را گرایش رؤسا و فرمانداران به ثروت اندوزی دانست و افزود: وقتی امکانات و بیت المال مسلمین در اختیار مشتکی فاسق به نام بنی امیه قرار گرفت و آنان املاک عمومی و انفال را تیول خود قرار دادند، به ثروت اندوزی پرداختند، مادی گرایی را در جامعه با رفتار خود ترویج دادند و گرایش به ثروت اندوزی و گرفتن مالیات های سنگین از مردم را تبدیل به فرهنگ کرده و برای خود خانه های مجلل و کاخ های متعدد در نقاط مختلف قلمرو اسلام بنا کردند مردم نیز به این جهت کشیده شدند و اشرافی گری و اختلاس در جامعه آن زمان به اوج رسیده بود؛ مناصب حکومتی فامیلی و موروثی شد و طایفه اموی در تمام ممالک اسلامی مسلط بودند؛ اشراف و حاکمان و استانداران و درباریان و وزیران و مشاوران و نظامیان مرتکب قبایح می شدند و امور بی ارزش را جایگزین مسائل ارزشی جامعه کردند، در چنین شرایطی امام سجاد (ع) مشاهده می کرد که امت اسلامی با این آسیب ها به سوی سقوط می رود لذا با زبان دعا و نیایش در اصلاح این جامعه می کوشد و این کوشش بر اساس وظیفه و تکلیف الهی بود که امام را آرام نگذاشت؛ در چندین فقره امام دعای توبه و انابه و برگشت به سوی خدا را به مردم در این شرایط یادآوری می کند و در کنار آن پناه آوردن مردم به خاندان رسالت را راه نجات امت از سقوط و انحطاط معرفی می کند.

از هر جهت که بررسی کنیم این دوره خاص است چراکه آموزه های اسلام در طول چندین سال حاکمیت ناهلان بر امت و جامعه اسلامی به ویژه در دوره بیست ساله حکومت معاویه و فرزند فاسق او و سیطره باند امویان فاسد بر تمام امور مسلمانان کاملاً رنگ باخته و مردم از سنت و سیره پیامبر (ص) و اسلام اصیل بی خبر بودند

وی همچنین آسیب بزرگ دیگری که جامعه دوران امام سجاد (ع) با آن مواجه شده بود را در قلت و کاستی پیروان اهل بیت (ع) دانست و گفت: کم رنگ شدن عبادت خداوند خود سبب نزول انواع بلاهاست، گناهان بزرگ در فقدان مؤمنان شایع می شود، لذا فعالیت دیگر امام این بود که جمعیت شیعه و محبین اهل بیت (ع) و مؤمنان واقعی را تربیت کند. در این راستا نیز امام در صحیفه با دعا و نیایش به تربیت افراد مؤمن نیز پرداخت در زلال سایه ادعیه صحیفه انسان های بزرگی چون ابوحمزه ثمالی تربیت یافت.

این پژوهشگر در ادامه به مفاهیم و برخی موضوعات صحیفه سجادیه اشاره کرد و گفت: در صحیفه ۵۴ دعا وجود دارد که عمیق ترین متون مناجات عرفانی است؛ ضمن اینکه امام سجاد (ع) به احیای سنت های پیامبر (ص) در این متن بی بدیل می پردازد و به اهمیت و جایگاه ماه رمضان و روزه و نماز و نیایش و توبه و امر به معروف و سنن الهی مانند احیای نماز و دعای فطر و دعای عید قربان و اهمیت آنها در متن ادعیه پرداخته است؛ به هر روی فاصله گرفتن مردم از این سنن سبب نزول بلاها و بیماری ها و ناامنی در جامعه می شد که برای درمان این بلاهای عمومی که جامعه را فرا گرفته بود امام توبه و انابه به درگاه حق را در چندین دعا از جمله دعای هفتم مورد توجه قرار داده است. امام این ادعیه را با صوت بسیار زیبا و مناجات دلنشین تلاوت می کرد که هر شنونده را مجذوب و منقلب می ساخت.

درس های صحیفه سجادیه برای امروز

وی در ادامه اظهار کرد: دو نکته مهم و آسیب بزرگ در زمانه ما وجود دارد که در ادعیه صحیفه مورد توجه واقع شده و از مسائلی محسوب می شود که باید به آنها توجه ویژه داشته باشیم، حرمت به پدر و مادر از اصول مسلم و دستورات مهم دین ماست. امروز بی حرمتی به والدین در جامعه به تقلید از فرهنگ بیگانه رواج یافته است؛ امام سجاد (ع) در صحیفه دعایی در حق پدر و مادر دارد؛ آن حضرت احترام مادری را که او را بزرگ کرده بود (مادر امام شهربانو هنگام زایمان از دنیا رفت) همانند مادر داشت و بزرگش می شمرد تا اندازه ای که اغلب از خوردن غذا با وی دریک سفره امتناع می کرد وقتی علت را جویا شده و عرض داشتند،

شما که از هر کس بیشتر به مادر خود عشق می ورزید و به وی نیکی می کنید؛ چرا از غذا خوردن با او خودداری می فرمائید؟ حضرت در پاسخ فرمود: من به خاطر ادب و احترام مادرم با آن بزرگوار غذا نمی خورم زیرا بیم آن دارم که به لقمه ای دست برم که مادرم زودتر متوجه او شده و قصد خوردن آن را داشته باشد، این دقیقاً با روح قرآن منطبق است که فرمود: «وبالوالدین احساناً» «ولا تقل لهما اف» به پدر و مادر نیکی کنید درشت نگویند و آنان را نرجانید.

حجت الاسلام حسنلو افزود: نکته دوم نیکی به همسایگان است که در صحیفه نیز مورد توجه واقع شده است چنانچه امام سجاد (ع) از خدای متعالی در درخواست همسایگان حق شناس می فرماید: «خداوندا! بر محمد و خاندان او درود فرست و مرا نیز از سوی همسایگان و دوستان، آداب و رفتار صحیح نصیب فرما و از خوبی هایی که نزد آنهاست، بهره کامل تری برایم قرار ده؛ تا هم آنها به وسیله من سعادتمند شوند و هم من به وسیله آنها نیکم». آن حضرت در بندی دیگر، اخلاق همسایه داری را این گونه تبیین و از پروردگار مهربان توفیق رعایت آنها را تقاضا می کند: «بارالها! به من توفیق ده همسایگان و دوستان بدکار را به نیکی پاداش دهم و از ستمگرشان با گذشت صرف نظر کنم، و درباره آنها خوش گمان باشم، و با ایشان به نیکویی رفتار کنم و عقیقانه چشم از خطای آنان بپوشم و با آنها به فروتنی رفتار، و با گرفتاران آنها از روی مهربانی دل سوزی کنم، و در نبودشان به آنان ابراز دوستی کنم، و خیرخواهانه به دوام نعمت آنان علاقه مند باشم و آنچه را بر خویشان خود لازم می دانم، برای آنها نیز لازم بدانم و هر چه را برای نزدیکان خود رعایت می کنم، در مورد آنها نیز رعایت کنم».

وی تصریح کرد: در جامعه کنونی ما نه تنها بی خبری از حال همسایگان رواج یافته بلکه بی خبری از حال خویشاوندان نزدیک نیز بلایی دیگر است که به تعطیلی صله رحم که یکی از اصول روابط اجتماعی در اسلام است منجر شده است در حالی که آن امام همام، ضمن اینکه خویشاوندان را عزیز داشته است در این ادعیه به خویشاوندان خود دعا می فرماید.

این محقق در پایان اظهار کرد: صحیفه با وجود اینکه مورد توجه زیاد علما و دانشمندان و حکماً بوده و شروح فراوان به آن نگاشته اند؛ اما هنوز عمق حقایق آن همچون قرآن کریم برای ما مکشوف نیست؛ بنابراین باید عمیقاً مورد توجه و شناخت وسیع و ژرف قرار گیرد؛ صحیفه امام سجاد (ع) ضمن آسیب شناسی عمیق از جامعه و امت اسلامی برای درمان این آسیب ها نیز راهکار ارائه کرده و برگشت به سنت نبوی و معارف قرآن، شناخت و محبت اهل بیت و امامت را از راه های رفع آسیب و رهایی از بلایا در امت اسلام می خواند.